

تزئین عارفانه در نقاشی‌های ژاپنی

نگاهی به نقاشی‌های چاپی قرن‌های ۱۷ و ۱۸

هنرها

هنرهای ژاپنی نه از پیوستگی و استمرار سبک‌های هنرهای هندی برخوردارند و نه از تنوع گسترده هنرهای چینی. سیر تکامل هنر ژاپن متأثر از عوامل خارجی گوناگونی بود اما در عین این تأثیر، سنت‌های بومی ژاپنی نیز همواره خودنمایی کرده است. در این میان میراث مشرق زمین به ویژه چین به نحو بارزی در تاریخ فرهنگ ژاپنی بازتاب یافته است. هنر ژاپنی در تمام مراحل تحول خود از هنر چین مایه گرفت. مواد و اسلوب‌های مورد استفاده هنرمندان غالباً چینی بودند و حتی مضمون‌ها نیز عمدتاً ریشه چینی داشتند. تاریخ و اساطیر ژاپنی و موضوعات ملهم از مذهب شینتو^۱ یا آیین بودایی نیز از دیگر مضامین هنر ژاپن است. افزون بر آن، ورود هنر غرب و برخورد آن با فرهنگ و هنر ژاپنی، تأثیراتی در هنر ژاپن بر جای گذاشت. اما هنر ژاپن در برخورد و مواجهه با عناصر خارجی، چه اروپایی و چه چینی هویتی مستقل برای خود می‌سازد و با بهره‌گیری از سنت‌های بومی ژاپنی، صورت و روحی جدید و متفاوت به هنر خود می‌دهد. نتیجه آن، صورت‌های ویژه و منحصر به فردی همچون طومارهای یاماتونه^۲ و آثار چاپ دستی و نقاشی‌های رنگی چاپی است.

در هنر ژاپن، گرایش‌های گوناگون و گاه بسیار ناسازگار با هم را می‌توان شناسایی و دنبال کرد. دو گرایش و نگاه مجزا از هم در هنر ژاپن قابل بررسی است. یک

گرایش مبتنی است بر تقلید از طبیعت و طبیعت‌پردازی. هنرمند ژاپنی جهان بیرونی را آن‌طور که هست تجسم و بازنمایی می‌کند. شیفتگی هنرمند ژاپنی به طبیعت متفاوت با برخورد هنرمند چینی با طبیعت است. در نظر هنرمند چینی طبیعت بسیار گسترده و بی‌پایان و مظهر و نماد آرامش و ایستایی است. اما همین طبیعت در هنر ژاپن ویژگی‌های

و تصنعی و تزئینی به خود می‌گیرد و در نهایت راه به تفنن می‌برد. در هنر ژاپنی، رنگ‌ها بسیار درخشان و ترکیب‌بندی‌ها شگفت‌انگیز است و تمایل به تزئین فراوان دیده می‌شود. گرایش دوم در هنر ژاپنی گرایش درون‌نگرانه و صور خیال شاعرانه است. روح اثر هنری در چنین آثاری از نظر بیننده بیش‌تر و مشخصاً ژاپنی است و بهره‌مندی آن از نگاه عارفانه و درون‌نگر فرهنگ ژاپنی در کنار بهره‌گیری از سنت‌های بومی، جلوه نمایان‌تری می‌یابد.

هنر نقاشی و چاپ در ژاپن پس از استقرار راهبان بودایی و صنعتگران چینی و کره‌ای متداول شد. مضامین این نقاشی‌ها و نگاره‌ها اغلب برگرفته از ادبیات ملی ژاپنی، داستان‌های عامیانه، مضامین تاریخی و زندگی‌نامه‌های اشخاص

بود. قدیمی‌ترین این نمونه‌ها، مصورسازی افسانه گنجی توسط تاکایوشی Takayoshi نقاش درباری سده دوازدهم است. این اثر را آغاز پیدایی سبک یاماتونه می‌دانند یاماتونه نوعی نقاشی طوماری روایی است که طومارها گاه برحسب جریان وقایع به چند قسمت تقسیم می‌شوند و هنرمند به منظور ایجاد ارتباط بصری میان اجزای تصویر و صحنه‌ها و به خاطر محدودیت طومار به دلیل باریک و دراز بودن آن، تدابیری نو می‌اندیشید. قلم‌گیری نازک و سریع، رنگ‌های تخت و غالباً درخشان، تجسم فضا از زاویه دید بالا و آمیختگی جلوه‌های طبیعت‌گرایانه و تزئینی از ویژگی‌های این سبک است. در اغلب این طومارها

شوخی طبیعی و طنز در روایت‌ها مشاهده می‌شود. در سال ۱۵۱۶ میلادی در زمان حاکمیت ایاسوتو توکاگاوا Iyasu Tokugawa امپراتور ادو Edo، نوعی جنبش هنر مردمی شکل گرفت که به رواج هنر چاپی منجر شد. این جنبش مرتبط با سبک اوکیوئه Ukiyoe بود که در

کلید واژگان: باسمه چوبی، نقاشی چایی، نقاشی اوکیونه، مورونوبو
 * دانشجوی دکتری پژوهش هنر دانشگاه شاهد

پانوشت:

پاکیاز، رویین، دایرةالمعارف هنر، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۸
 استنلی بیگر، جوان، هنر ژاپن، ترجمه نسترن پاشایی، نشر فرهنگستان هنر، ۱۳۸۴، تهران.
 History of Japanese and art , Phaidon, newYork , 1993 Manson, Penelope

۱. Shinto، آیین شینتو یا طریقت خدایان بر عشق به طبیعت، خانواده و خاندان حاکم که نماینده خدایان بودند تأکید می‌کرد.
۲. Yamatoe، سبک یاماتونه شیوه‌ای وابسته به دربار در سده ۱۰ و ۱۱ که اساس آن مبتنی بر بازگشت به درون است. رنگ‌های شاعرانه و عاطفی، خطوط کناره‌نمای موجی، نرمی و لطافت و تحرک و سرزندگی درونی و تزئینات از ویژگی آن است.

اواخر قرن هفده رواج می‌یابد. اوکیونه به معنای تصاویر دنیای شناور یا تصاویر دنیای گذرا است. هدف آن ارضای ذوق عامه بود که بیش‌تر به تصویرگری از هنرپیشه‌های تئاتر کابوکی، صحنه‌های سیرک و شعبده‌بازی می‌پرداخت. در این نوع طرح‌های چایی به دلیل انعکاس زندگی روزمره نوده شهرنشین چندان موردپسند طبقات ممتاز و فرهیخته جامعه ژاپنی نبود. زیبایی‌شناسی این تصاویر مملو از فضای تزئینی، طرح‌هایی که بیش‌تر با خطوط کار شده، سطوح رنگی درخشان که ریشه در تصویرسازی ژاپنی دارد.

باسمه‌کاری در ژاپن سابقه دیرین داشت و احتمالاً از چین وارد شده بود. ولی ابداع باسمه چوبی اوکیونه را به مورونوبو Moronobu نسبت می‌دهند. او علاوه بر صحنه‌های عاشقانه به نمایش جنگاوران افسانه‌ای و تاریخی علاقه نشان می‌داد. در خلال سال‌های ۱۷۸۱ تا ۱۷۸۵، کیوناگا، مکتب

بیجینگا Bijinga که به معنی مطالعات زن زیبا است، رشد و گسترش داد که در سده‌های بعد، تبدیل به قالبی محبوب و پرطرفدار گردید. در آثار او زنان - چه پیکره‌های زنان مهم و بزرگ تاریخ و ادبیات چه زنان نه چندان محترم و زنان طبقه بازرگان و هنرپیشه‌ها - همگی باشکوه و ظرافتی مثال‌زدنی تصویر می‌شدند و همواره با آرامش و وقار؛ سرگرم فعالیت روزانه‌اند. □

